

Галина РАЙБЕДЮК

Кандидат філологічних наук, професор кафедри української мови та літератури Ізмайльського державного гуманітарного університету.

Лауреат премії імені Ірини Калинець.

Авторка 140 наукових праць.

В Ізмайльському державному гуманітарному університеті працює з 1985 року. Завідувач кафедри української літератури (1997-2011 рр.), кафедри української мови та літератури (2013-2016 рр.).

Сфера наукових інтересів: художня антропологія, дисидентський дискурс в українському літературному процесі 1960-1980-х рр., київські неокласики, регіональна література.

E-mail: raibedyuk@ukr.net

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНА ПАРАДИГМА ХУДОЖНЬОЇ ІСТОРІОСОФІЇ УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ПОЕТІВ ПРИДУНАВ'Я

У запропонованій розвідці з'ясовано шляхи комунікації авторської свідомості українськомовних поетів Придунав'я з різними джерелами – історичними, фольклорними, літературними, біблійними; виявлено світоглядні основи їх художнього мислення, охарактеризовано ключові модуси історіософського дискурсу творчого доробку в межах індивідуальної естетики та загальнолітературного контексту.

Ключові слова: авторський текст, придунайські поети, інтертекстуальність, художня історіософія, індивідуальний модус, матриця, образні структури, контекст.

У дискурсі сучасної культурології, мистецтвознавства та літературознавства помітно активізувався інтерес науковців до етнічної, регіональної, локальної специфіки культур окремих регіонів України. Водночас спостерігаються тенденції зацікавлення проблемами інтеграції соціокультурного буття і свідомості націй, етносів, субетнічних груп та культурних регіонів. До таких культурно-мистецьких осередків належить літературне Придунав'я, що в «загальнонаціональному художньому часопросторі оприявнює унікальний естетичний феномен. Він репрезентований творчістю митців різних національностей (українців, болгар, молдован, росіян, албанців, гагаузів), котрі здавна мешкають у Південній Бессарабії» (Райбедюк, 2018: 95). В цьому контексті яскраво вирізняється когорта українськомовних поетів (Михайло Василюк, Валерій Виходцев, Таміла Кібкало, Галина Лиса, Володимир Рева, Володимир Сімейко). Образне окреслення тематичного ландшафту літератури придунайського краю останніх десятиліть подають автори колективної збірки «Сповідь серця» (Харків-Ізмаїл, 2010) у передмові «Слово до читача»: «...наші поети несуть до Вас поетичне слово, настояне на п'яних пахошах Буджацького степу та білопінних квітучих садків, на м'якому плюскоті хвиль сивого Дунаю, на співах птаства заплавного лісу, на особливій блакиті нашого українського неба, на хмарах, що торочаться дощами, на любові до людей, до матінки природи, на добрі і вірі...» (Сповідь серця, 2010: 3).

Естетичний рівень літературного контексту Придунав'я визначають на сьогодні такі знакові збірки віршів: «Серце на долоні бандури» М. Василюка (Ізмаїл, 2005);

«Дзвони вічного добра» (Ізмаїл; Кілія, 1998), «Полум'я кульбаб» (Одеса, 1998), «Музика серця» (Ізмаїл, 2019) В. Виходцева; «Дві мови – два крила» (Ізмаїл, 2005), «Весна на Дунаї» (Ізмаїл, 2017), «На Дунаї хвиля грає» (Ізмаїл, 2017) Т. Кібкало; «Доля» (Одеса, 2004), «Слово – не птах...» (Ізмаїл, 2005) Г. Лисої; «Добро заволодіє світом» (Ізмаїл, 2007), «Сонети та поеми» (Ізмаїл, 2008), «Обітниця любові» (Київ, 2013), «Каміння спотикання» (Ізмаїл, 2014) В. Реви; «Дунайська легенда» (Ізмаїл; Кілія, 2001), «Першоцвіт кохання» (Ізмаїл; Кілія, 2002) В. Сімейка. Творчий доробок означеного кола авторів помітно структурує культурний код духовного простору Придунав'я, а останніми роками дедалі потужніше заявляє про себе в літературно-мистецькому житті всієї України, почасти і її позамежжя (Італія, Канада). Сьогодні можна упевнено констатувати, що художнє Слово придунайських поетів відчутно розширює уявлення про їхній статус митців регіонального рівня, натомість заявляє про них як про майстрів пера високого естетичного засягу, досконалого ліричного тексту – поза географічними кордонами та хронологічними реаліями.

Кожен із придунайських митців сформував багатий і колоритний художній світ, засвідчив його оригінально репрезентовану мотивно-образну палітру, виявив віртуозне володіння словом і технікою віршування, оприявнив вишуканий естетичний смак і довершену манеру письма та індивідуальні «секрети поетичної творчості» (І. Франко). Водночас простежуємо в їхній ліриці спільні тематичні домінанти. Це, передовсім, апологетизація краси придунайського краю, увага до його історичного минулого, поетизація ріки Дунай як невід'ємної складової структури національного Космо-Психо-Логосу (за Г. Гачевим). Невід'ємною поетологічною іманентною ознакою художньої творчості усіх придунайських митців слова є інтертекстуальність як властивість авторського тексту «формувати свій зміст (повністю або частково) засобами посилань на інші тексти» (Смирнов, 1996: 12). Тож, об'єктивне прочитання й адекватне поцінування їхнього доробку, відтак і його фахове декодування неможливе без урахування феномену інтертекстуальності й орієнтації на широкий діапазон різноманітних джерел рецепіювання та мистецької інтерпретації. Однак у сьогоденнішньому літературознавстві рефлексія з цього приводу перебуває поки на стадії становлення, незважаючи на те, що різноманітні транстекстуальні реляції є важливими шляхами моделювання придунайськими поетами художньої картини світу, в якій присутня потужна ерудиція, репрезентована продуктивним інтертекстом.

Означена проблема наукового осмислення та інтерпретації поетичного спадку митців Придунав'я і зумовили потребу її актуалізації. Висвітлення спектру питань, пов'язаних із рівнем інтертекстуальності, з'ясування шляхів використання різних видів і форм інтертексту як індивідуального способу побудови ліричного тла авторського тексту і виявлення їхніх ідейно-естетичних функцій задля увиразнення індивідуального профілю кожного з поетів Придунав'я дає чимало цікавих свідчень щодо мистецької ідентичності, творчої самототожності й самопрезентації в літературному інтер'єрі доби. Наразі перед нами палімпсестний, багаторівневий «придунайський» текст. Цю дефініцію з деякими застереженнями уводимо до парадигми нашої інтерпретаційної моделі на означення художнього доробку найчільніших репрезентантів літературного життя Придунав'я періоду останніх десятиліть з огляду на спільні домінанти їх естетики, поезики та етики буття.

З метою виокремлення характерних для придунайських авторів типів транстекстуальних реляцій різної етіології скористаємось найзагальнішими підходами до класифікації і тлумачення міжтекстових взаємодій, запропонованими зарубіжними теоретиками інтертексту (Р. Барт, Ж. Женетт, Ю Крістева, Н. П'єге-Гро)

та українськими літературознавцями (О. Астаф'єв, Р. Гром'як, Н. Корабльова, В. Просалова й ін.). Задля ефективного дослідження наявних у придунайському тексті інтертекстуальних зв'язків у процесі його інтерпретації поєднуємо широке та вузьке розуміння поняття «інтертекстуальність». Щодо першого, то тут намагаємось забезпечити максимально повне виявлення джерел текстового/міжтекстового діалогу (історичний/історіософський, фольклорний, літературний, біблійний). Другий (вузький) аспект тлумачення задіяної інтерпретаційної методології дозволяє класифікувати конкретно-текстуальні втілення міжтекстових зв'язків (алюзії, епіграфи, титули (назви), прецедентні образи, присвяти, ремінісценції тощо).

Найповнішу характеристику в нашому дослідженні здобула історіософська концепція митців Придунав'я, що визначила аспекти їхньої національної ідентичності, зорієнтованої на національну історію, літературу, мову, традиції. З огляду на таку змістову іманентність, робимо допуст щодо художньої історіософії придунайських поетів як культурософії, що її переконливо доводить синтетичний характер інтертекстуального поля придунайського тексту. Історіософські джерела, авторами переосмислені й «перекодовані» (У. Еко), в кожному випадку наснажуються індивідуальними рефлексіями онтологічного й аксіологічного характеру, входять до інших смислових контекстів, оприявнюючи нову художню «тканину» (Р. Барт). Динаміка стильової адаптації історіософського інтертексту як важливого сегмента авторського тексту в кожного з поетів має свої мистецькі закони художньої трансформації традиційних сюжетів, образів і мотивів, власну специфіку погодженості інтертекстуальних структур у конкретній естетичній ситуації й, водночас, засвідчує питомі ознаки наявного в українській літературі дискурсу.

Історично склалося так, що українські митці слова – від співця Митуси й до письменника сучасної постмодерної доби – змушені постійно перебувати «на барикадах» боротьби – за мову, за культуру, за саму Україну. І це закономірно, бо література поневоленої нації на всіх історичних етапах розвитку була (та й сьогодні залишається) передусім духовною зброєю за національні цінності. Тож, цілком сподіваним є той факт, що етико-емоційний «нерв» художньо-естетичної системи більшості українських письменників визначає духовно-патріотичний історизм, який у творах літератури втілюється в різних моделях художньої історіософії, тобто «сприйняття історичного процесу без його тривалості, детермінованості, послідовності, вихоплення з нього важливих моментів життя людини, укрупнення їх та протиставлення інертному животінню. Часто такий погляд на історію усталюється, коли героїчне минуле вважається більш сучасним, ніж пристосовницьке сьогодення» (*Літературознавча енциклопедія, 2007: 445*). Звідси – структурування художньої аксіології (відтак і самої історіософії) на засадах пасіонарного, націоохоронного етосу, базованого на «народному досвіді, вироблених ним упродовж віків моральних цінностях, переконання, що поза національним ґрунтом не можна говорити не тільки про творчість, а й про культуру, духовність узагалі...» (*Дончик, 2011: 177*). Саме тому й національна історіософія може бути потрактована як усепроникний і всеосяжний феномен творчості.

Визначальні пріоритети історіософської концепції того чи того митця – окрема тема, що вимагає не одного спеціального дослідження. При цьому слід враховувати, що автор певною мірою успадкував і продовжив попередні традиції, аспекти відомих історіософських доктрин, реалізованих у різних текстах – науково-документальних, фольклорних, літературних. Подібні тенденції простежуємо й у творчості поетів Придунав'я. Художнє мислення кожного з них за своєю суттю є історіософським.

Обізнаність із історичними фактами, вільне оперування їх літературними аналогіями стало запорукою майстерної реконструкції історичної пам'яті – центральної тематичної домінанти художньої історіософії як основи духовного буття (особистого, національного, вселюдського). Звертаючись до минулого, автори віршів цього мотивного спектру у поетичних візіях обирають філософсько-естетичні засади для побудови моделі майбутнього, презентуючи власну версію художньої історіософії. В цьому сенсі особливого значення набуває інтертекстуальність як «спосіб, яким текст прочитує історію і вписується в неї» (Крістева, 1995: 99).

Історіософську парадигму поетичного дискурсу придунайських митців слова структурує кілька органічних складових, що формують такі її тематичні «вузли»: знання про минуле України загалом і Придунав'я зокрібно; погляди на національну історію та історію «малої» Батьківщини, її ретельне вивчення та всебічна інтерпретація; національна пам'ять як ознака духовної культури народу; використання історичного матеріалу в художній творчості як специфічної суб'єктивної форми індивідуального сприйняття, осмислення й потрактування подієвості – упізнаванної і, водночас, латентно розчиненої в тексті.

Зберігаючи свою об'єктивну основу, художньо втілена історіософська концепція митців Придунав'я узалежнена від специфіки їх світобачення, тому сув'язь минулого, сучасного та майбутнього оприявнює різні модуси репрезентації, відтак і множинні форми міжтекстових зв'язків. Художнє втілення подієвості у їхній творчості синхронізується із внутрішнім світом ліричного героя, інтенціями митця. В кожному конкретному випадку, відповідно до історико-культурного джерела, «увесь склад образу залишається реальним, але в ньому сконцентровані і згущені настільки суттєві і великі моменти життя, що значення його далеко переростає всі просторові, часові, соціально-історичні обмеження, переростає, однак, не відриваючись від цього конкретного соціально-історичного ґрунту» (Бахтін, 1975: 372). Звернення поетів Придунав'я до реальних історичних подій і образів стає засобом утвердження ідейного пафосу твору, що оприявнює історичний урок для сучасників, імперативно означений В. Ревою: «*Давайте стрінемось у Жовтих Водах, / там небо марить славою...*» (Рева, 2008: 62). Поет досягає потужного ефекту, скориставшись виразною алюзією на дійсний історичний факт – першу велику перемогу запорізького війська під проводом гетьмана Богдана Хмельницького, котра свого часу мала надзвичайно вагоме значення й поклала великі сподівання українського народу на омріяну волю в результаті виходу з-під ярма Речі Посполитої. Процитовані рядки ізмаїльського поета, в яких явно прочитуються історичні й фольклорні ремінісценції (народна пісня «Чи не той то Хміль?...»), розгортають складний асоціативний ряд, у смисловому полі якого домінують пекучі проблеми сучасності. Авторська інтенція сконцентрована у слові «марить» (вірить), що акумулює енергетику історіософського провіденціалізму шевченківського штибу.

Попри різночитання історіософського інтертексту в ліриці придунайських митців, об'єднуючим началом для них є факт національної історіософії як сутнісного інтертекстуального джерела структурування «нових» текстів. «Реалістична емблематика» (М. Бахтін), вклинюючись у них зі своїм історичним хронотопом, виступає маркером інтертекстуального поля ліричного наративу, сконцентровує згущені суттєві проблеми сучасності, актуалізує тему буття людини (нації) в історичному часопросторі. З цією метою поети обирають для сюжетотворення кульмінаційні трагічні епізоди ближчої і дальшої історії України («*Ось на Русі татарські канчуки / Страшних, як смерч, комонників Батия...*» (Рева, 2007: 6); «*Не*

кожний оплаканий / З тих козаків, / Із славних хортичників – / Січовиків...» (Виходцев, 1998: 63); «*Народе мій! Чи ти обмерз в сибірах, / Чи очманів в гулагах від катів... / ... Чи так тебе занастив Чорнобиль?..*» (Василюк, 2005: 23).

Триєдиний художній синтез історіософських понять в естетичній концепції придунайських авторів оприявнює історичний хронотоп, структурований сюжетно-образними маркерами козацької доби як символу героїчного минулого українського народу. Його смислове наповнення вельми лаконічно й афористично окреслив М. Василюк у такий спосіб: «*І відступає нищий страх, / І дух підводиться з коліна! / І воскресає у піснях / Народ-козак і Україна*» (Василюк, 2005: 22). Цей *sacrum* як ідейний стрижень репрезентує вагомий корпус придунайських текстів: «Бандури», «Відродження» М. Василюка; «Смерть козака», «Дума Кошового» В. Виходцева; «Жовті води. Красна воля» В. Реви; «За волю» В. Сімейка. Рефлексії та уявлення, які сигніфікуються назвами творів, вибудовують інтертекстову структуру, котра «виробляється щодо іншої структури» (Ю. Крістева), тобто «нового» (індивідуального) тексту. Нерідко назви віршів, що відсилають реципієнта до історичного першоджерела, стають «провозвісниками» змістового та емоційного поля тексту. Такий тип паратексту слугує, з одного боку, прийомом духовної інтеграції, а з другого – важливим аргументом органічного відчуття потреби культурно-історичного контексту, чинником акумулювання інтелектуальної атмосфери творчості. Назви віршів декодують безпосереднє відношення до тексту як системи культурно-історичних горизонтів, означених винесеними в назву дійсними та стилізованими фактами. В цьому випадку назва як один із різновидів інтертексту зазвичай стає ідейно-змістовим кодом концептуальної сутності й самого твору, і його автора.

Плідно засвоюючи та розмаїто розгортаючи історіософську проблематику в дусі фольклору та української романтичної лірики, придунайські митці активно вводять до сюжетики своїх віршів збірний образ *козака* як взірцевий символ доблесної національної історії. Образи козаків постають тут як «*славетні України оборонці*», здатні «*дивитись смерті в вічі*» (Сімейко, 2001: 15). Ідейно-смислові виміри цього концептуального історіософського символу в придунайському тексті, його семантику підсилюють та увиразнюють образи *волі* та *слави* як найуживаніші в національній фольклорно-літературній традиції історіософські константи, співмірні з духовним світом українців. Яскравою ілюстрацією щодо сказаного є рядки М. Василюка: «*...козацька воля крицею взялась*» (Василюк, 2005: 11). В. Сімейко оспівує козацьку вольницю в традиційному гіперболізованому образі-символі старовинної шаблі, що героїчно карала загарбників різних мастей: «*турка, а чи ляха, / може, яничара?*» (Сімейко, 2001: 17).

Інтертекстуальним тлом придунайського тексту є також історичні джерела про Задунайську Січ як чільний осередок козацької вольниці. В. Виходцев присвячує цій темі спеціальний історіософський цикл із досить промовистою назвою «*Козацькі люльки*» (збірка «Дзвони вічного добра»). В кожному вірші циклу в розмаїтому мотивному спектрі розгорнуто сподівання автора на відродження національної самосвідомості народу, переконання в тому, що «*пам'ять козацька / у нас ще жива*». В деяких поезіях акумульовано в характерній для митця строго лаконічній формі особисті рефлексії щодо факту Задунайської Січі та його історичних уроків для сучасників, як, приміром, у пісні «*Ой, за Дунаєм голубим...*»: «*... Ой, за Дунаєм голубим / Стоять козацькі намети / Назло всім ворогам лихим. / То запорожці-задунайці / В новий похід кують шаблі, / Вони ще вірне скажуть слово / За волю матінки-землі*» (Виходцев, 1998: 94).

У віршах козацької теми придунайських авторів рельєфно прочитується фольклорний текст, його традиційна символічна образність. Найчастіше поети вдаються до використання образу *могили* як свідка національного драматичного минулого, носія історичної пам'яті народу. Образ могили та її частотний інваріант *курган* нерідко виводиться ними на площину одного тексту, емоційно підсилюючи його історіософський потенціал, у такий спосіб драматизуючи зображені історичні колізії: «*Плуги поорали козацькі кургани [...] / Народу історію теж поорали...*» (Виходцев, 1998: 68). Асоціативний спектр цього образу як символу трагічної історії формує розмаїтий метафоричний лад лірики близького до В. Виходцева своїм світоповідчуттям В. Сімейка: «*Там могили незліченні / Сльозами гірко поливались...*» (Сімейко, 2001: 20). У цитованих рядках відлунює упізнаваний відголос (ремінісценції) Шевченкового метатексту, важливу частину символіки якого склали образи козацьких могил, кульмінаційного вивершені в ідейно-естетичному сенсі у вірші «Розрита могила». Наскрізною метафорою національного сенсу сприймається й поезія «Чигрине, Чигрине...» Т. Шевченка, в якій звучить Кобзареве пророче наставлення прийдешнім поколінням: «*Чигрине, Чигрине, / Все на світі гине, / І святая твоя слава, / Як пилина, лине [...] / Розсипаються могили, / Високі могили – / Твоя слава...*» (Шевченко, 2003: 254).

Історіософські візії кожного з придунайських поетів наскрізно амбівалентні. На одному їх полюсі – драматична доля народу: «*Наша доленька віками / Повінчана з горем*» (Сімейко, 2001: 19), на другому ж – «ієреміївське пророкування» (П. Куліш), світлий історіософський «футурологічний прогноз» (Ю. Барабаш) шевченківського пасіонарного засягу: «*Буде жити Україна / І в піснях дзвеніти*» (Сімейко, 2001: 19). Асоціативна ретроспектива як реальність постає тут, як видно, найперше перспективою національного буття.

Важливим аспектом художньої історіософії придунайських поетів «бачиться розкриття реального та символічного смислів існування Буджака як органічної частини України в його історичному бутті» (Райбедюк, 2018: 97). Так, у вірші «Дике поле» В. Виходцева перед читачем розгортається епічно розлога картина історіософської придунайської містерії: крізь гомін віків читачеві вчувається стукіт копит коней, що несуть кураями, дикими степами козаків до «*сивого Істра-Дунаю*» (Виходцев, 1998: 65). М. Василюк також будує свої історіософські візії на реаліях «малої» Батьківщини, естетизуючи її минувшину. Мистецька уява поета прагне увібрати в себе й творчо осмислити всю історію краю, дати кожному її етапові об'єктивне історіософське тлумачення. Сказане переконливо потверджує вірш «Земля, що квітне рушником», в якому постає художня рефлексія історії буджацької землі завдяки розсипаним у тексті історичним алюзіям, стилізованим і дійсним фактам: «*Поміж Дунаєм і Дністром / До моря горнеться степами / Земля, прозвана Буджаком / турецькомовними вустами*» (Василюк, 2005: 15). Подібні тематичні аспекти визначають структурно-функціональні рівні тексту кожного з митців – від мікрообразів (калина, степ, лиман, Буджак) і різних видів інтертексту (шевченківські ремінісценції, цитатні фольклорно-літературні вкраплення, алюзії, епіграфи тощо) й до загальної поетичної концепції автора (Райбедюк, 2018: 97).

Художня історіософія в літературному творі міцно пов'язана з таким поняттям, як національна пам'ять. Вона структурує екзистенцію і окремої особистості, й нації загалом, заґрунтовує людину й народ у Батьківщину, як у власне буття. Сучасний авторитетний дослідник означеної сфери гуманітаристики П. Іванишин у цьому контексті веде мову про відповідність подібних поетичних

досвідів «настановам українського культурного націоналізму», за яким людина вважається «національною субстанцією», чи, за «онтологічною герменевтикою, національним буттям» (Іванишин, 2008: 253).

У придунайському тексті тема національної пам'яті модифікується у різних мотивах: збереження національної пам'яті («Пам'ять», «Із спогадів моєї матері» В. Сімейка), пам'ять як якість духовної культури («Кобзарі» М. Василюка, «Сонет Кобзарю» В. Реви), національна мова як «дім буття» (М. Гайдеггер) («До питання про злиття мов» М. Василюка, «Шевченкова мова» та «Ой мовонько-голубонько» Т. Кібкало), лжепатріотизм і психологія меншовартості («На сполох» М. Василюка, «Поле провидіння» та «Блукальцям України» В. Реви), національне самоусвідомлення («Моєму народові» М. Василюка, «Українська кантата» В. Реви). Особливим текстуальним сегментом постає історіософська візія в кобзарській темі ізмаїльського поета-пісняка М. Василюка. Він творчо використовує багаті ресурси фольклорних джерел, зокрема історичних пісень про героїчні події минулого, оспівані у кобзарській творчості. Для нього, за свідченнями сучасників-однодумці, «найдорожчим було ймення кобзаря – як офіційного члена Спілки кобзарів України і як керівника створеної ним «Кобзарської думи» (цей творчий колектив, яким керує Іван Попазов, і сьогодні є частим гостем на різних культурно-мистецьких святкуваннях Ізмаїла й Придунав'я загалом). М. Василюк плідно продовжив традиції української романтичної лірики в апологетизації образу кобзаря як символу національного поета-пророка, носія історичної пам'яті народу» (Райбедюк, 2016 : 32): *«Ми – Кобзарі! За нашими перстами / немертні душі пращурів ячать. / І вільні думи вольними вустами / їх правомовним голосом звучать»* (Василюк, 2005: 11).

У кожному із творів означеного смислового поля національна пам'ять виступає міцним осередком культури, що протистоїть розмивним потокам історичного часоплину, тим більше зигзагам політичних перипетій. Історичні асоціації, широта філософських роздумів тут окреслюють важливий спосіб протиставлення культурної традиції руйнівним процесам нівеляції людської особистості, національної історії. Здебільшого в цьому плані митці заручаються підтримкою постаті Т. Шевченка: *«... Що народився наш Тарас, / І словом збудить Україну!»* (Виходцев, 1998 : 52); *«Буде жити в віках / Незабутній Тарас / В нашій пам'яті, в пісні прекрасній. / Крізь роки і віки / Його слово для нас / Буде завжди світильником ясним»* (Сімейко, 2001 : 18); *«... у тому вогневі / Вчуваються сполохи дум Кобзаревих»* (Василюк, 2005 : 11). Поети виступають пасіонаріями свого народу, ревними хранителями його багатих культурних цінностей, речниками та духовними провісниками прийдешнього. Так, В. Рева у вірші «Мої вітання, побратиме...» створює віртуальний Парнас, апелюючи до постатей, котрі в культурно-історичному поступі українства були не тільки літературними, але й морально-етичними гарантами національних скарбів народу: *«Ідуть Грушевський і Шевченко, / Як Геркулесові стовпи, / Ідуть Світличний і Руденко / На хвилях нашої доби»* (Рева, 2008: 130).

Лейтмотивом крізь сюжетику історіософських творів придунайських авторів проходить ідея збереження козацької доблесті як важливої грані національної пам'яті народу-борця. У багатьох віршах прочитуються ремінісценції відомого гімну січових стрільців «Ой у лузі червона калина...». Таке інтертекстуальне запозичення тут зазнає певного переосмислення, наснаження новими штрихами з огляду на нові історичні колізії. Збіжності на рівні лексики («слава»), художніх прийомів (використання наскрізних риторичних фігур) увиразнюють ідейний пафос віршів В. Сімейка («Гомоніли вітри буйні / Над сивим Дунаєм, / Що ми славу козацькую / Швидко

забуваєм» (Сімейко, 2001: 19), додають пристрасної пафосності рядкам В. Рєви: «*Де ваші могили?.. Де козацьке покоління / і гетьманська слава?*» (Рєва, 2007: 36).

Важливою максимою, пов'язаною з художньою реалізацією культурософського світосприйняття придунайських поетів, є концепт «правда», що в кожного з репрезентантів придунайського літературного ландшафту має спільну інтертекстуальну домінанту – шевченківський культ правди. Так, М. Василюк у вірші з промовистою назвою «Пророк» (виразна типологія з однойменним Шевченковим твором) уводить до структури тексту яскраву алюзію, котра асоціативно відсилає читача до Шевченкових інвектив, відтак допомагає авторові гранично стисло, лапідарно й переконливо втілити ідею гострої потреби народу в кожному історичному часі мати свого Пророка – речника правди: «*Стихає лжепророка хор / І славослов'я, і бравади. / І все гучніш на весь собор / Луна нетлінний голос правди!*» (Василюк, 2005: 13). Нерідко літературний інтертекст оприявнюється у їхніх віршах латентно, «розчиняючись» у метатексті творчої спадщини. Саме таким є пристрасний шевченківський текст, який визначає всеохопні й усепроникні сенси поетичного слова митців Придунав'я, структурує сутнісну грань естетичної свідомості.

Придунайські автори в типологічно близьких інтертекстуальних стратегіях художньої реалізації історіософської проблематики засвідчили власні шляхи міжтекстового діалогу, свої іманентні джерела структурування індивідуальної мистецької версії історичного факту. Так, у когорті означеного кола поетів усвідомленою настановою на художнє осмислення історії крізь призму культури виокремлюється постать В. Виходцева. В означеному плані цікавою видається його «скіфська» культурософія. Ця тема в різночасовому культурному просторі актуалізована вельми широким літературним інтертекстом (від відомих блоківських «Скіфів» до «скіфської» теми Л. Костенко). Упродовж тривалого часу вона привертає увагу дослідників своєю відомою контроверсійністю, що пролягає «у площині поглибленого аналізу скрижалей полемічності, закладених в українській версії прадавньої історії, що до цього часу є об'єктом серйозних дискусій науковців, не позбавлених і аберацій та суб'єктивності» (Саєнко, 2013: 189). Відомо, що культурософське осягнення духовної спадщини праслов'янських племен через «скіфський» текст відбувається переважно «через об'єднання енциклопедично відомих або реконструйованих зусиллями окремих учених розрізнених реалій у цілісну художню картину скіфського життя» (Шевчук, 2018: 113).

Не вдаючись до характерної для означеної теми міфологізації чи політизації, тим більше, пошуків історичної достовірності, В. Виходцев коректно обходить дражливі гіпотези щодо етнічної причетності/непричетності скіфів до генези українців. У своєму вірші «Скіфська баба», присвяченому одеському письменникові Б. Сушинському, що вже самою назвою свідчить про діалог із однойменною поезією Л. Костенко, кілійський автор використовує паратекстуальний вид інтертексту (заголовок) з метою актуалізації проблеми історичної пам'яті. Апелятивна функція інтертексту (присвята, назва) увиразнює культурософську позицію митця. Його рядки типологічно перегукуються також із поемою «Скіфська Одиссея» Л. Костенко. У кінцевому підсумку твори обох авторів оприявнюють «сучасне культурне переживання Скіфії, солідарне з нашою історичною пам'яттю і водночас вільне від ідеологічних екзальтацій» (Дзюба, 2011: 60).

Алюзією на скіфське минуле українства в поезії В. Виходцева виступає образ скіфської баби як мистецький артефакт і, водночас, як символ увічнення культурного досвіду народу, його оберіг («*за долю нашу молиться віки!*»). Нагадаємо, що скіфські

баби – це монументальні кам'яні скульптури, які з'явилися на території сучасної України більше, як 6000 років тому. Це загадкові стели у степу, свідки давніх історичних епох. Вони наділені життєстверджуючим пафосом, міфологічною здатністю приносити успіх, добробут, родючість. Ставили їх переважно біля святилищ, нерідко поблизу курганів. Вони символізували сховища душ, Дикого Поля, в якому квітнула відвага кімерійців і половців, героїзм скіфів і нестримна воля козаків. Без них українські степи обезголовлені. І сьогодні, утверджуючи ідею відродження величч наших предків у нас самих, письменники охоче звертаються до образу Скіфської баби як символу збереження історичної свідомості народу. Тому й зрозуміло, чому поет наділяє цей історіософський образ позитивною конотацією («*стоїть вона у маминій подобі*»). Інтертекстуальне поле авторського тексту збагачене епізодами впізнаваної різночасової історії («*в степу кривавився курай*», «*кривавих мечів проносились полки*»), крізь призму якої автор конструє майбутнє. Регіональний ландшафт як локусне тло сюжетної тканини тексту увиразнює притаманну творчості В. Виходцева й усього придунайського «грона» митців слова наскрізну історіософську ідею перманентного тривання в часі українського народу: «*І доки у степу є скіфська баба, / І є онуки бабі не чужі, / Жовтітимуть на березі кульбаби, / Синітимуть Дунаю рубежі*» (Сповідь серця, 2010: 8).

«Скіфський» слід прочитується й у творчості М. Василюка, зокрема, в його хрестоматійному вірші «Земля, що квітне рушником»: «*Ти кіммерійською була / І скіфською тисячоліття...*» (Василюк, 2005: 15). Автор робить спробу подати гіпотетичну реконструкцію праукраїнської минувшини крізь призму буджацького хронотопу в наскрізних алюзіях і ремінісценціях з історичних довідок, а переважно – з легенд і переказів, етнографічних матеріалів. Історична ретроспекція стає органічною частиною художнього простору тексту. Його асоціативний лад структурований без видимої хронологічної послідовності, переважно у вигляді алюзій і «точкових цитат» (Н. Ніколіна) – не стільки дійсних, скільки стилізованих історичних реалій: «*... Тут грецька гілка процвіла / Й хистке роменське верховіття*»; «*османські вищали фортеці*»; «*злітались гуни, готи, даки...*» (Василюк, 2005: 15). Подібний тип наративу увиразнює широту історіософського й водночас міфологічного мислення поета. Його ж глибоко національний характер структурують елементи фольклорного інтертексту, зокрема, символічні образи-асоціації, котрі, з одного боку, драматизують текст («*Часу коவில்на сивина! / Дими, тумани, суховії...*»), а з другого – його оптимізують («*Та маки все твої цвіли / У молодім слов'янським серці...*»), оприявнюють причинно-наслідкові зв'язки історичного поступу. Історіософська модель поетичного світу М. Василюка, як і В. Виходцева, через інтенсивну презентацію минулого пояснює сучасність і «програмує» прийдешнє: «*Ти просвітлила – сирота, / Коли тебе назвали Руссю, / Бо пролунала назва та / Знайомим голосом матусі!*» (Василюк, 2005: 15).

Історіософський інтертекст у художньому осмисленні того чи того автора супроводжується осягненням постійно зміщуваних культурних та історичних хронотопів. Щодо історіософського дискурсу придунайського тексту, то вельми частотною асоціативною історичною ретроспективою як історичною перспективою тут виступає доба Київської Русі. Найактивніше до неї звертаються В. Сімейко та В. Рева. Будучи типологічно близькими до інших придунайських авторів у текстуалізації козацької доби як символу націософської доктрини, вони в багатьох своїх віршах пропонують читачеві емоційно-психологічну реконструкцію імовірних подій киево-руської пори давньоукраїнської історії. Історичні персоналії їхніх

сюжетів органічно вписуються в зображені події своїм хронотопом, даючи реальні підстави для проекції в сучасність та узагальнень і висновків щодо профетичних візій – історичних, політичних, культурних тощо.

Однією з таких потужних постатей давньої історії є образ князя Святослава, названий у «Слові про закон і благодать» «славним». Його образ як мудрого правителя, державника, як символ єдності земель та особистої мужності в їх захисті зафіксований у більшості історіографічних праць і художніх творів. У подібному ореолі постає давньоруський князь у поетичних рефлексіях історичної дійсності В. Сімейка: *«Давно, коли ще Руссю правив / Хоробрий мудрий Святослав, / Він з ворогами не лукавив, / Стрілу їм чорну посилав...»* (Сімейко, 2001: 9). У віршах кілійського автора наскрізно проходить ремінісценція з дійсних історичних джерел та літературних версій – «Іду на ви» (відомий легендарний вислів Святослава, його ультиматум щодо проголошення військових дій проти ворогів уперше зафіксований у «Повісті временних літ»): *«Іду на ви, – казав відверто, / Тримайся, лютий печеніг...»* (Сімейко, 2001: 9). В поезії «Ліси навколо дивовижні» автор, апологетизуючи мужність і звитягу предків, знову ж таки апелює до історичної постаті князя: *«Немов дружина Святослава / На печенігів йшла в похід»* (Сімейко, 2001: 40). Щодо придунайського тексту, то тут є ще один історичний факт як структурне джерело поетичних візій – «дунайські» походи князя, його реальна присутність на тутешніх просторах, обставини його загибелі (*«Йшов ворог по слідах лукавий, / Зненацька він вночі напав. / – Іду на ви, – крізь хрип кривавий / В безсмертя мовив Святослав»*) (Сімейко, 2001: 9). Загалом В. Сімейка у віддаленому минулому, як видно, цікавить не стільки історична, скільки художня правда. Відтак особливістю його історіософських версій є завперш асоціативний зв'язок часів, не минуще, а вічне, прозирання в прийдешнє, проекція в теперішню дійсність, в якій відданість рідній землі є вельми затребуваною. Тож, постать Святослава з його славнозвісним «Золотим словом» зі «Слова о полку Ігоревім», державницькі діяння князя стають претекстом багатьох творів поета, важливим історичним джерелом, сюжетно-образним матеріалом для структурування власного твору. Історичний інтертекст, отже, в цьому разі варто розглядати як сутнісний в алюзивному плані художній засіб переконливої актуалізації сучасних проблем.

Історична ретроспекція епохи Київської Русі має дещо інший ракурс у поезії В. Реви. В його історіософських візіях документальні свідчення поєднуються із символами та міфами, котрі формують його індивідуально-авторську картину світу, що характеризується філософським осмисленням і багатогранністю асоціативних зв'язків. Так, у вірші «Українська кантата» оживають *«постаті від Божої руки / Хорива, Щека, Либеді і Кия...»* (Рева, 2007: 6). У пантеоні історичних осіб, подій, клейнодів тощо автор згадує також *«апостола Андрія, / княгиню Ольгу, Ярославів двір»*, *«Володимирів святий тризуб»* (Рева, 2007: 6).

Виокремлюємо ще одну іманентну ознаку художньої історіософії українських письменників. Її параметри окреслила І. Руснак, аналізуючи особливості історіософського мислення У. Самчука: *«Так уже склалося історично, що головною рисою української історіософської традиції впродовж тривалого часу було тяжіння до художньої, ірраціонально-інтуїтивної виразності»* (Руснак, 2005: 7). Це й зумовило синтез націєтворчого та релігієсофського начала художньої системи багатьох митців слова, міцне світоглядне підґрунтя якої визначив християнський провіденціалізм Шевченка. Означена риса художньої історіософії найповніше виявилась у творчій практиці В. Реви, у поетичних рефлексіях якого важливу ідейно-естетичну функцію

відіграє біблійний інтертекст, зокрема, епіграфи, почерпнуті зі Святого Письма, біблійні образи, назви творів, ремінісценції та аллюзії на ключові аспекти Книги Книг. У художньому просторі його віршів Бог виступає найвищою субстанцією життя – і окремої людини, й нації в цілому. Поет розглядає філософські та глибоко особистісні проблеми крізь призму біблійного інтертексту, наснажуючи своє слово глибокою вірою у Всевишнього («Код Всесвіту – Господній код», «Коли піду я шляхом Бога», «Шануймо задуми Творця», «Мовчіть. Послухаємо Бога», «Спасибі, Господи, Спасибі», «Добро злітає з Божих уст»). Біблійний інтертекст у художній концепції В. Реви, в якій Бог є генеруючим образом, виконує ключову ідейно-естетичну функцію. Відтак «не стільки в мотиваційному, скільки у світоглядному аспекті його творчості слід шукати спонуки активного співдіяння біблійного першоджерела з авторським текстом» (Фоміна, 2019: 116). Історіософський наратив поета «щеплений» і розмаїтим літературним інтертекстом, а не лише біблійним (нерідко вони функціонують у межах одного тексту). Це свідчить про культурософію митця як стрижневу грань його художньої історіософії, індивідуального стилю загалом: «Благослови мене сьогодні, Отче! / Я не забув Тарасові шляхи / І Лесині палаючі легені / І Стуса Василя закутий геній» (Рева, 2007: 8).

Отже, художня версія осмислених придунайськими митцями слова культурно-історичних подій і фактів має своїм претекстом різні джерела: історичні, літературні, фольклорні, почасти й біблійні. Інтертекстуальна парадигма придунайського тексту визначила матрицю комплексу національної проблематики, що гостро резонує в сьогоденні. Активне використання принципу паралелізму (зіставлення зображеного з грізними реаліями сучасності) засвідчує продовження традицій використання ресурсів інтертексту для вирішення історіософсько-державотворчих проблем доби. Питома риса індивідуального письма кожного з придунайських поетів надає їхнім віршам історіософської проблематики особливої експресії, органічно поєднуючи в наративній стратегії авторського тексту глибоко ліризовану художню сповідальність та емоційний національний імператив, переведені у площину естетики. На цьому тлі заявлена інтертекстуальна парадигма наукової інтерпретації доробку поетів Придунав'я є одним із оптимальних шляхів наближення до глибинних сутностей буття, втілених у художньому слові. Тож, іманентні ознаки їхньої художньої історіософії літературознавцям ще належить вивчити й осмислити в усій повноті та специфіці. За великим рахунком треба визнати, що у випадку історіософської концепції придунайських митців слова маємо не стільки наукове, скільки символічне сприйняття й творче втілення української історії. Проте їхня поезія настільки опукла та всеосяжна, настільки об'єктивна й актуальна, а в художньому сенсі естетично досконала, що в сучасному контексті мови про загальні тенденції національної історіософії в українському художньому дискурсі обійти її фактично неможливо.

Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики : Исследования разных лет. Москва : Художественная литература, 1975. 504 с.

Василюк М. Д. Серце на долоні бандури. Ізмаїл : СМІЛ, 2005. 63 с.

Виходцев В. П. Дзвони вічного добра : поезії. Ізмаїл-Кілія, 1998. 104 с.

Дзюба І. М. Є поети для епох. Київ : Либідь, 2011. 208 с.

Дончик В. Г. Доля української літератури – доля України : монологі й полілогі. Київ : Грамота, 2011. 639 с.

- Іванишин П. В. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко : монографія. Київ : Академвидав, 2008. 392 с.
- Кристева Ю. Бахтин, слово, діалог и роман. Вестник МГУ. Филология. Сер. 9. 1995. № 1. С. 97-124.
- Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / автор-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
- Райбедюк Г. Б. Ключові аспекти художньої історіософії поетів Придунав'я. *IV Дунайські наукові читання : гуманітарна освіта в теорії та практиці : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 23 жовтня, 2018 р.* Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2018. С. 95-98.
- Райбедюк Г. Б. «Придунай журавлиний» Михайла Василюка. *Українська мова і література в школах України.* 2016. № 4. С. 32-33.
- Рева В. А. Добро заволодіє світом : поезія. Ізмаїл : СМІЛ, 2007. 200 с.
- Рева В. А. Сонети. Поєми. Ізмаїл : СМІЛ, 2008. 164 с.
- Руснак І. Є. «Я був повний Україною...» : художня історіософія Уласа Самчука : монографія. Вінниця : ДП ДКФ, 2005. 406 с.
- Сасенко В. П. Скіфська тема у форматі діалогу / контрверсії української і російської літератур ХХ ст. *Філологічні семінари.* 2013. Вип. 16. С. 187-205.
- Сімейко В. Й. Дунайська легенда : поезії. Ізмаїл-Кілія, 2001. 103 с.
- Смирнов И. П. Порождение интертекста (Элементы интертекстуального анализа с примерами из творчества Б. Пастернака). Санкт-Петербург : СПбГУ, 1995. 193 с.
- Сповідь серця : збірник віршів кілійського районного літературного об'єднання «Дунайська хвиля». Харків : ФОП Шейніна О. В., 2010. 144 с.
- Фоміна Л. Г. Інтертекстуальні джерела творчості ізмаїльського поета Володимира Реви. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету.* 2019. Вип. 44. С. 111-119.
- Шевченко Т. Г. Зібрання творів : у 6 т. Київ : Наукова думка, 2003. Т.1 : Поезія 1837-1847 рр. 784 с.
- Шевчук Т. С. «Скіфська» культурософія Ліни Костенко. *Філологічні діалоги : збірник наукових праць.* Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2018. С. 109-114.